

CIVILINĖ TEISĖ

FAKTORINGO SAMPRATA IR JO TEISINĖ PRIGIMTIS

Doktorantė Živilė Skibarkienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 278 64 68
Elektroninis paštas zivile.skibarkiene@hansa.lt

Pateikta 2004 m. gruodžio 20 d.

Parengta spausdinti 2005 m. liepos 20 d.

Pagrindinės sąvokos: faktoringas.

S a n t r a u k a

Straipsnio pirmojoje dalyje, remiantis doktrina, tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais, analizuojama faktoringo samprata. Pateikiama ekonominė faktoringo samprata, kuri nedaug kuo skiriasi nuo vartojamos faktoringo sampratos teisės doktrinoje. Tai paaiškinama išskirtiniu faktoringo santykių ekonominiu pobūdžiu. Kartu su faktoringo samprata išskiriami ir jos elementai bei formuluojami pagrindiniai faktoringo požymiai.

Antroji straipsnio dalis skirta faktoringo teisei prigimčiai bei faktoringo santykiui su panašiais teisiniais santykiais nagrinėti. Straipsnyje autorė laikosi nuomonės, kad faktoringo sandorio pagrindas yra cesija, iš kurios jis kildinamas ir kuri laikytina esminiu faktoringo elementu.

Straipsnyje taip pat keliama faktoringo sutarties savarankiškumo problema. Tai susiję su tuo, kad faktoringo sutartis yra daugialypė ir ilgą laiką, iki šios sutarties teisinio reglamentavimo atsiradimo Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK), Lietuvoje buvo sudaroma kaip mišri sutartis – įstatymuose nenumatyta, bet jiems neprieštaraujanti. Faktoringo sutartis turi specialų teisinį režimą, tačiau yra glaudžiai susijusi su panašiomis sutartimis, kurie reglamentuojami CK: pirkimu–pardavimu, paskola (kreditu), komisu, pavedimu, laidavimu, atlygintinų paslaugų teikimu. Straipsnyje daroma išvada, kad ir teisiškai apibrėžus sutartį CK minėtas sutartis reglamentuojančios normos faktoringo santykiams gali būti taikomos subsidiariai, tiek, kiek tai neprieštarauja faktoringo sutarties esmei.

I ž a n g a

Iki naujo Lietuvos civilinio kodekso įsigaliojimo faktoringo santykiai teisiškai nebuvo reglamentuoti. Šiuo metu faktoringo santykiai reglamentuojami CK specialiojoje dalyje (šeštosios knygos IV dalies XLV skyrius) [1] kaip ir paskola, banko sąskaita, atsiskaitymai bei kiti teisės institutai, reguliuojantys finansinių paslaugų teikimą. Nėra vienos tarptautiniu mastu pripažintos faktoringo sąvokos.

Faktoringo sampratą galima išsiaiškinti studijuojant doktriną, nacionalinius, kitų valstybių ir tarptautinės teisės aktus, papročius¹.

Daugelio Europos valstybių kodeksuose ir kituose civiliniuose įstatymuose faktoringo santykiai teisiškai nėra reglamentuoti, nėra apibrėžta ir faktoringo teisinė samprata. Vis dėlto šiose valstybėse faktoringo santykiai egzistuoja, civilinė teisė pasitelkiama ginant pažeistas iš šių santykių atsirandančias subjektes civilines teises. Kyla klausimas, ar Lietuvos civiliniame kodekse teisiškai reglamentavus faktoringą, faktoringo santykiams nebūs taikomos kitus civilinius teisinius santykius reglamentuojančios CK normos? Kad atsakytume į šį klausimą, būtina išsamiau paanalizuoti šiuos santykius, nustatyti jų esmę – teisinę prigimtį.

Siekiant nustatyti faktoringo teisinę prigimtį atsižvelgiant į tai, kad anksčiau faktoringas buvo mišri sutartis, sudaroma remiantis skirtingų sutarčių teisiniu reglamentavimu, straipsnyje nagrinėjamas faktoringo ir į jį panašių teisinių santykių ryšys. Pripažįstama, kad faktoringas glaudžiai susijęs su reikalavimo perleidimu, kuris yra vienas svarbiausių faktoringo sandorio elementų. Straipsnyje faktoringo ir cesijos santykis smulkiau nenagrinėjamas, nes jis išsamiai nagrinėtas autorės moksliniame straipsnyje „Reikalavimo perleidimas ir faktoringas“ [2, p. 114–128]. Faktoringo ir kitų panašių teisinių santykių atskyrimas padeda pagrįsti faktoringo sutarties savarankišką pobūdį bei suvokti įstatymų leidėjo pasirinkimą CK reglamentuoti šiuos ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje naujus visuomeninius santykius.

Pagrindinis autorės uždavinys – pateikti faktoringo sampratą, išskiriant jos pagrindinius elementus bei atskleisti faktoringo santykių teisinę prigimtį, analizuojant jo ryšį su kitomis panašomis sutartinėmis konstrukcijomis.

Šio straipsnio tikslas – pateikus faktoringo sampratą ir analizuojant į faktoringą panašius teisinius santykius, nustatyti faktoringo teisinę prigimtį, faktoringo bei panašių teisinių santykių skirtumus, leidžiančius pagrįstai teigti, kad faktoringo sutartis yra sudėtinio tipo, t. y. apimanti skirtingos teisinės prigimties sutarčių elementus, o kartu savarankiška sutartis (*sui generis*).

Tyrimo objektu pasirinkta Lietuvos civiliniuose teisiniuose santykiuose nauja faktoringo samprata bei jo teisinė prigimtis, kuri analizuojama taikant bendrą mokslinio pažinimo dialektikos metodą, taip pat lyginamosios teisėtyros, loginį bei sisteminį metodus.

Teorijoje ši tema nagrinėta mažai. Suprantama, kad nepakankamai išsamų faktoringo teisinių santykių mokslinį ištyrimą nulėmė šių santykių naujumas bei naujas jų teisinis reglamentavimas. Faktoringo instituto problemos nėra plačiai nagrinėtos ir užsienio teisinėje literatūroje. Straipsnyje analizuojamos teisės mokslininkų F. Salingerio, M. I. Braginskio, V. V. Vitrianskio, L. G. Efimovos, K. Gasnikovo, D. Ambrasienės nuomonės.

Faktoringo sampratos analizė bei teisinės prigimties atskleidimas reikšmingi suvokiant šio instituto esmę, vietą civilinės teisės sistemoje, taip pat jis turi tiesioginę įtaką įgyvendinant ir ginant subjektes teises. Reikia pripažinti, kad bandymas faktoringo santykius suvienodinti tarptautiniu mastu, taip pat kitų valstybių civilinių kodeksų analizė rodo, kad dėl šių santykių reglamentavimo modelio dar eksperimentuojama. Šios temos praktinį bei teorinį aktualumą nulėmė ir aplinkybės, kad faktoringo visuomeniniai santykiai Lietuvoje egzistavo jau iki CK priėmimo, tačiau juos net teisiškai reglamentavus, mokslinio-teorinio šių santykių pagrindimo kol kas nėra.

1. Faktoringo samprata

Faktoringas pirmiausia yra ekonominė kategorija, jos apibūdinimą galima rasti daugelyje ekonominio pobūdžio literatūros. Tai paaiškinama ir tuo, kad faktoringas kaip visuomeninis santykis egzistuoja jau ne pirmą šimtmetį, tačiau šie santykiai teisiškai buvo reglamentuoti tik XX amžiaus dešimtajame dešimtmetyje.

Angliškas terminas *factoring* yra tarptautinis terminas (kilęs iš lotyniškojo *facere* – veikti, vykdyti), vartojamas daugelyje kalbų, todėl ir lietuvių kalboje nėra jį pakeičiančio savito atitikmens. *Factor* išvertus iš anglų kalbos reiškia agentą, tarpininką, maklerį. Pasak A. Tynelio, tikroji faktoringo veikla, panašiausia į dabartinius faktoringo santykius, aktyviai buvo plėtojama XIX amžiaus antroje pusėje Šiaurės Amerikoje. Šiuo metu dėl susiklosčiusių prekybinių santykių specifikos JAV faktoriai (finansuotojai – *aut. past.*) buvo priversti keisti savo veiklos formas iš tarpininkavimo parduodant prekes (*agent factoring*) į prekių gamintojus finansuojančius tarpininkus (*credit factoring*) [3, p. 405].

¹ Tarptautinio faktoringo papročiai surašyti į Tarptautinio faktoringo papročių kodeksą (angl. – *Code of International Factoring Customs*).

Galima pateikti tokią ekonominėje literatūroje vartojamą *faktoringo* sąvoką: „Faktoringas (angl. – *factoring*) – atsiskaitymų sistema, eliminuojanti mokėjimų riziką ir užtikrinanti jų savalaikiškumą: teisės išieškoti skolas pardavimas, komercinių operacijų pagal įgaliojimą vykdymas ir t. t.“ [4, p. 512].

Teisės mokslas taip pat pateikia faktoringo sampratą. Literatūroje galima rasti faktoringo apibūdinimų. D. Ambrasienė nurodo, kad „faktoringas yra vieno asmens finansavimas kito asmens, numatant sąlygą apmokėti teisių perėmimo forma“ [5, p. 102]¹. J. I. Lvovas teigia, kad faktoringas – tai neapmokėtų skolinių reikalavimų perleidimas bankui, kurie atsiranda tarp kontrahentų realizuojant produkciją (prekes, darbus, paslaugas) ir yra prekinio komiso operacijos dalis“ [7, p. 349]. F. Salingeris pateikia išsamią faktoringo sampratą: „Faktoringas – tai nepertraukiamas faktoringo įmonės ir prekių arba paslaugų pardavėjo susitarimas dėl faktoringo paslaugų tiekimo pagal atvirą sąskaitą, t. y. pagal gaunamas iš pardavėjo prekių arba paslaugų pardavimo sąskaitas, kai faktoringo įmonė: iš karto superka visas gaunamas sąskaitas, veda sąskaitų apskaitą ir vykdo kitas apskaitos funkcijas, susijusias su gaunamomis sąskaitomis, surenka gaunamas pagal sąskaitas lėšas, priiima nuostolius, kurie gali atsirasti dėl kliento nemokumo“ [8, p. 1].

Visi šie apibrėžimai atspindi tik plačiau arba siauriau suprantamų visuomeninių santykių turinį, pabrėždamos tam tikrą šių kompleksinių santykių aspektą (finansavimą, komiso santykį ir pan.). Atsižvelgdami į verslo srityje besiklostančius santykius, jų tradicijas, raidos tendencijas, įstatymų leidėjai gali formuluoti vienokį arba kitokį teisinį faktoringo apibrėžimą, kuris dėl šių santykių ekonominio pobūdžio bus artimas ekonominei faktoringo sampratai. Nepaisant santykinai senų faktoringo verslo tradicijų, retos valstybės civiliniame kodekse galima rasti faktoringo santykių teisinį reglamentavimą. Tokį požiūrį į faktoringą nulėmė jo teisinė prigimtis, kuri neatsiejama nuo reikalavimo perleidimo instituto. Daugelyje Europos valstybių faktoringo santykiams taikomos reikalavimo perleidimą (angl. – *assignment, assignment of claims, assignment of accounts receivable, assignment of credit rights etc.*) arba pirkimą-pardavimą reglamentuojančios normos kartu su specialiais įstatymais, skirtais bankų, finansinių paslaugų teikimui reglamentuoti².

Daugelis minėtų Vakarų Europos valstybių, stebėdamos sparčią faktoringo santykių raidą bei suvokdamos šių santykių teisinio reglamentavimo būtinumą, ypač dėl to, kad civiliniuose kodeksuose egzistuojančios cesijos reglamentacijos jau nepakako, užuot redagavusi nacionalinius civilinius įstatymus pasirinko alternatyvų kelią – reglamentuoti faktoringo santykius tarptautiniu mastu. Dėl šios priežasties 1988 metais Otavoje pasirašyta UNIDROIT konvencija dėl tarptautinio faktoringo (toliau – Konvencija dėl tarptautinio faktoringo) [11], kuria pirmą kartą tarptautiniu mastu reglamentuoti tarptautinio faktoringo santykiai. Minėtos konvencijos 1 straipsnyje faktoringas apibrėžiamas kaip tarp tiekėjo ir faktoriaus sudaryta sutartis, kuria remiantis: 1) tiekėjas gali arba privalo perleisti cesionarui reikalavimus, kylančius iš prekių pirkimo-pardavimo sutarčių, sudarytų tiekėjo ir jo klientų (debitorų), išskyrus tas, pagal kurias prekės įsigytos asmeniniam, šeiminiam arba namų naudojimui; 2) faktorius įsipareigoja vykdyti mažiausiai dvi iš funkcijų: a) finansuoti tiekėją, pirmiausia paskolos suteikimo arba išankstinio apmokėjimo forma; b) vesti sąskaitų, susijusių su debitorinių skolų gavimu, apskaitą (buhalterinę apskaitą); c) surinkti debitorines skolas; d) apsaugoti nuo debitorų nemokumo; 3) debitoriams (skolininkams) siųsti raštišką pranešimą apie reikalavimo teisės į debitorinę skolą perdavimą.

Konvencija dėl tarptautinio faktoringo kritikuota dėl siauros taikymo srities³, todėl buvo ratifikuota tik keletu valstybių⁴. Dėl šių priežasčių buvo pradėta rengti ir 2001 metais priimta alternatyvi Jungtinių Tautų konvencija „Dėl reikalavimo į gautinas sumas perleidimo tarptautinėje prekyboje“⁵

¹ Labai panašią faktoringo sampratą pateikia rusų mokslininkas D. A. Medvedevas [6, p. 435].

² Pavyzdžiui, Italijoje faktoringo reikalavimas perleidžiamas naudojantis cesijos institutu, taip pat pasitelkiami Bankų įstatymo, patvirtinto 1993 m. rugsėjo 1 d. dekretu Nr. 385, 115–128 straipsniai [9, p. 333, 337]. Ispanijoje naudojama Civiliniame ir Komerčiame kodeksuose pateikiamomis reikalavimo perleidimą reglamentuojančiomis normomis, faktoringo sutartys, vadinamos „*contrato atípico o innominado*“, sudaromos remiantis sutarties laisvės principu, numatytu Ispanijos civilinio kodekso 12 straipsnyje [ten pat, p. 374]. Prancūzijoje faktoringo santykiams reguliuoti pasitelkiamos Civiliniame kodekse numatytos cesijos, subrogacijos (*subrogation personnelle*) arba pirkimo-pardavimo santykius reglamentuojančios normos [ten pat, p. 310; 10, p. 379–381].

³ Minėta konvencija netaikoma perleidžiant vartojimo skolas, taip pat nepiniginio pobūdžio reikalavimo perleidimui, taip pat piniginiams reikalavimams, kylantiems ne iš prekių pirkimo-pardavimo (paslaugų teikimo) santykių. Perleidus reikalavimą, pagal konvenciją apie tai privaloma raštiškai pranešti skolininkui.

⁴ Plačiau žr.: <http://www.unidroit.org/english/implementation/l-88-f.htm>

⁵ Šios konvencijos pagrindinis tikslas yra užtikrinti prekių ir paslaugų laisvą judėjimą per nacionalines valstybių sienas sudarant galimybę naudotis pigesniu finansavimu. Siekiant šio tikslo konvencija *inter alia*: (i) panaikina teises kliūtis finansavimo praktikoje (t. y. įtvirtinant būsimų reikalavimų (gautinų sumų) perleidimą), didmeninį piniginių reikalavimų perleidimą (angl. – *bulk assignments*), kai perleidžiamas didelis kiekis piniginių reikalavimų į mažus, pavyzdžiui, vartotojų skolas; iš dalies panaikina sutartinius apribojimus į reikalavimo (gautinų sumų) perleidimą; (ii) išsprendžia kai kurias taikytinas teises klausimus tam tikrais esminiais šių santykių klausimais (pvz., konkuruojančių reikalavimo teisių pirmenybės nustatymas); (iii) derina nacionalinę teisę nustatydama konkuruojančių reikalavimo teisių pirmenybės režimą, kurį šalys gali pasirinkti [12].

(toliau – JT konvencija) [13]. Šioje konvencijoje faktoringo sąvoka nėra minima, o pateikiama visaa-pimanti „reikalavimo perleidimo“ sąvoka. Reglamentuojami santykiai apibrėžiami kur kas plačiau – bendra reikalavimo perleidimo definicija. JT konvencija tarp kitko taikoma ir reikalavimo teisės į gautinas sumas, kylančias iš prekių tiekimo, statybos darbų, paslaugų verslo subjektams teikimo, perleidimui, kuris apima tradicinio finansavimo priemones, tokias kaip turto įsigijimo finansavimą (angl. – *asset-based financing*), faktoringą (įskaitant jo rūšis: sąskaitų surinkimą, suėjusį bei tarptautinį faktoringą), forfeitingą bei naujus finansavimo instrumentus: sekiuritizaciją (angl. – *securitization*) ir projektų finansavimą¹ [14]. JT konvencija, reglamentuodama kur kas platesnius santykius nei faktoringas, neišplėtė faktoringo sampratos, tik išskyrė faktoringą ir į jį panašius finansavimo santykius į vieną teisinių santykių grupę, kuri pavadinta gautinų sumų perleidimu². Šioje konvencijoje pavartota nauja sąvoka – „finansavimas perleidžiant piniginį reikalavimą“. Ji buvo perimta iš Rusijos CK [16]. Šio kodekso 2 dalies, IV skyriaus, 43 skirsnyje pateikiama finansavimo perleidžiant piniginį reikalavimą (rus. – *финансирование под уступку денежного требования*) sąvoka, kuri vartojama apibūdinti tuos pačius teisinius santykius, kurie Lietuvos CK vadinamai faktoringu³. Manytina, kad Rusijos civilinio kodekso rengėjai apibūdinti tuos pačius kaip Lietuvos CK reglamentuojamus santykius pasirinko „finansavimo perleidžiant piniginį reikalavimą“ terminą sąmoningai, kad finansavimo perleidžiant piniginį reikalavimą santykiai nebūtų susiaurinti iki faktoringo, o apimtų ir JT konvencijos reglamentuojamus forfeitingą⁴, projektų finansavimo, sekiuritizacijos, refinansavimo ir kitus santykius [18, p. 28–29]. Minėtų sandorių negalima laikyti faktoringu, nors jie turi specifinių bruožų, palyginti su faktoringu. Į vieną bendrą grupę juos jungia kliento finansavimo tikslas, todėl Rusijos civiliniame kodekse vartojami teisiniai terminai CK 2 dalies IV skyriaus 43 skirsnyje užfiksuotomis normomis leidžia reglamentuoti platesnius santykius nei tik faktoringas.

Nacionalinėje teisėje pateikiama faktoringo (sutarties) samprata (6.903 str.) yra kur kas siauresnė nei JT konvencijos reglamentuojama sritis. Būtų galima išskirti šiuos CK pateiktus faktoringo sampratos pagrindinius elementus, vėliau padėsiančius atskirti faktoringo sutartį nuo panašių sutarčių:

1. Pinigų perdavimas (įsipareigojimo perduoti) klientui (cedentui). Tai gali būti prilyginama piniginių lėšų skolinimui. Pabrėžiamas komercinis faktoringo pobūdis, kliento finansavimo privalomumas.
2. Finansuotojas (cesionaras) perduoda klientui (cedentui) pinigus už kliento piniginį reikalavimą, kylantį iš kliento sutartinių santykių su trečiuoju asmeniu (skolininku), kuris nėra faktoringo sutarties šalis. Čia reikalavimo perleidimas įgauna skolos gražinimo finansuotojui formą. Taigi reikalavimas perleidžiamas naudojantis pirkimo-pardavimo sutarties teisine konstrukcija (parduodamas, siekiant gauti finansavimą).
3. Perleidžiamas ne bet koks reikalavimas, jis turi būti: a) piniginis; b) kylantis iš kliento prekių pardavimo, darbų atlikimo, paslaugų teikimo trečiajam asmeniui (skolininkui); c) reikalavimo perleidimas yra atlygintinis – klientas perleisdamas reikalavimą gauna iš finansuotojo faktoringo avansą⁵, atsižvelgiant į perleidžiamo reikalavimo nominalią vertę.
4. Pati sutartis yra taip pat atlygintinė – klientas privalo mokėti finansuotojui faktoringo sutartyje nustatytą atlyginimą (faktoringo palūkanas bei komisinius).

Remiantis šiais pagrindiniais faktoringo sampratos elementais, galima išskirti faktoringo požymius⁶, kuriais bus remiamasi vėliau lyginant faktoringą su kitomis panašiomis sutartimis: 1) privalomas finansavimo tikslas arba išankstinė apmokėjimo už perleistą reikalavimą forma; 2) tik atlygintinai

¹ Projektų finansavimo sutartimi bankas arba kita kredito įstaiga (kreditorius) įsipareigoja suteikti projekto vykdytojui (rangovui) sutartyje nustatyto dydžio ir nustatytais sąlygomis piniginių lėšų, o projekto vykdytojas įsipareigoja gautą sumą gražinti perleisdamas būsimus reikalavimus į savo klientus (didmeninė cesija), įsigyjančius rangovo sukurtą objektą (dažniausiai nekilnojamąjį turta).

² Pažymėtina, kad JT konvencijos paaiškinimuose taip pat vartojamas terminas „faktoringas“ apibūdinant tik vieną iš daugelio konvencijos reglamentuojamų santykių rūšių [15, p. 32].

³ Pažymėtina, kad patys Rusijos civilinio kodekso rengėjai bei teoretikai savo darbuose dažniau vartoja terminą „faktoringas“ [17; 18; 19] arba tapatiną sąvokas „faktoringas“ ir „finansavimas“ perleidžiant piniginį reikalavimą [6, p. 439; 20, p. 167–171; 21, p. 292].

⁴ Komercinių debitorinių skolų pirkimas (dažniausiai tai yra priimti vekseliai, akredityvai arba skolos lapeliai), kuriuos „forfeitorius“ (finansuotojas) laiko, kol ateina apmokėjimo terminas arba parduoda kitam bankui. Plačiau apie forfeitingo ir faktoringo skirtumus žr.: [22, p. 42].

⁵ Dažniausiai finansuotojas išmoka klientui 70–90 procentų finansuojamos (dažniausiai sąskaitos, į kurios apmokėjimą teisė perleidžiama finansuotojui) sumos, o likusi suma paliekama kaip faktoringo rezervas ir išmokama tik skolininkui apmokėjus perleistą reikalavimą, be to, iš jo atskaičius faktoringo palūkanas ir komisinius.

⁶ D. Ambrasienė nurodo tokius faktoringą (palyginti su cesija) kvalifikuojančius požymius: piniginį perleidžiamo reikalavimo pobūdį, išankstinę apmokėjimo formą, kad finansuotoju gali būti tik bankas arba kitas pelno siekiantis juridinis asmuo, įstatymų nustatyta tvarka turintis teisę vykdyti faktoringo veiklą [5, p. 105].

ir tik piniginis reikalavimas gali būti perleidžiamas faktoringo sutartimi; 3) išliekantys trinariai santykiai (išoriniai – finansuotojo ir skolininko ir vidiniai – finansuotojo ir kliento).

Prie faktoringo požymių priskiriamas finansavimo elementas pagrindžia šios sutarties vietą CK sutarčių sistemoje – greta kitų finansavimo sutarčių (paskolos, atsiskaitymų, vartojimo kredito ir pan.).

Remiantis pateiktomis faktoringo sampratomis bei išskirtais požymiais, galima būtų formuluoti tokią faktoringo sampratą: **factoringas – piniginių lėšų skolinimas skolininkui įsipareigojant perleisti finansuotojui piniginius reikalavimus į trečiuosius asmenis.**

2. Faktoringo teisinė prigimtis bei jos santykis su kitomis teisinėmis konstrukcijomis

Kitaip nei daugumos Vakarų Europos valstybių, Lietuvos CK galima rasti faktoringo santykių teisinį reglamentavimą. CK šeštosios knygos IV dalies XLV skyriaus 6.903 straipsnio 1 dalis nurodo: „Faktoringo sutartimi viena šalis (finansuotojas) perduoda arba įsipareigoja perduoti kitai šaliai (klientui) pinigus mainais už kliento (kreditoriaus) piniginių reikalavimą, susijusį su prekių pardavimu, darbų atlikimu ar paslaugų teikimu, trečiajam asmeniui (skolininkui), o klientas perleidžia arba įsipareigoja perleisti finansuotojui piniginių reikalavimą skolininkui (finansavimas su sąlyga perleisti piniginių reikalavimą) ir mokėti sutartyje nustatytą atlyginimą“.

Iš CK pateikiamo faktoringo sutarties teisinio apibrėžimo matyti, kad faktoringo santykiai yra daugialypiai. Nors sutartis reglamentuojama CK specialiojoje dalyje prie atskirų sutarčių rūšių, nėra akivaizdu, kokie tai santykiai pagal jų teisinę prigimtį. Kaip jau minėta, daugelyje Europos valstybių faktoringo santykiams taikomos reikalavimo perleidimo normos. Tokio šių santykių reglamentavimo modelio, kai faktoringo santykių reglamentavimas įtraukiamas į bendrą reikalavimo perleidimo modelio reguliavimą, laikomasi JT konvencijoje, UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principuose [23] ir Europos sutarčių teisės principuose [24]. Cesiją galima vadinti faktoringo „širdimi“, todėl aiškinantis faktoringo teisinę prigimtį, ypač svarbu nustatyti jos ir reikalavimo perleidimo santykį. Šio santykio gilesnė analizė jau pateikta atskirame autorės moksliniame straipsnyje „Reikalavimo perleidimas ir faktoringas“ [2, p. 114–128].

Faktoringas nėra cesijos rūšis, tačiau jis laikomas kilusiu iš reikalavimo perleidimo ir iki šiol, nors CK ir atsirado šių santykių teisinis reglamentavimas, reikalavimo perleidimo, kaip esminio šių santykių elemento, normos faktoringo santykiams taikomos subsidiariai. Faktoringo santykiai apima daug sudėtingesnius santykius nei reikalavimo perleidimas.

Sutarties laisvės principas (CK 6.156 str. 3 d.) nurodo, kad „[š]alys turi teisę sudaryti sutartį, turinčią kelių rūšių sutarčių elementų. Tokiai sutarčiai taikomos atskirų rūšių sutartis reglamentuojančios normos, jeigu ko kita nenumato šalių susitarimas arba tai neprieštarauja pačios sutarties esmei“. Sutarties laisvės principas leidžia sutarties šalims sudaryti sutartį, kurioje jos numato sąlygas, būdingas skirtingų rūšių sutartims (mišriosios sutartys). Šalys gali susitarti, kokios normos bus taikomos jų sudaromai mišriajai sutarčiai [25, p. 195]. Faktoringo sutarties reglamentavimas numatytas CK specialiojoje dalyje, taigi šiems santykiams reglamentuoti negalėsime taikyti pagal analogiją CK normų, reglamentuojančių panašias sutartis (CK 1.8 str.)¹, tačiau ar sudarant faktoringo sutartį galima apsiriboti tik CK XLV skyriaus normų taikymu?

1964 metų Lietuvos civiliniame kodekse [27] faktoringo santykiai nebuvo reglamentuoti, tačiau praktikoje faktoringo sutartys buvo sudaromos. Remiantis tuo metu galiojusiu CK ir jame įtvirtinta galimybe sudaryti mišrias sutartis, nors įstatyme nenumatytas, bet jam neprieštaraujančias (1964 m. CK 4 str.), sudarant faktoringo sutartį, be reikalavimo perleidimo, buvo vadovaujama normomis, reglamentuojančiomis pirkimą-pardavimą (klientui parduodant reikalavimą); laidavimą (kai faktoringas būdavo sudaromas su regreso teise – aptariant kliento atsakomybę finansuotojui); pavedimą (finansuotojo ir skolininko arba finansuotojo santykiuose su trečiaisiais asmenimis – teikiant klientui papildomas paslaugas); paskolą (teikiant klientui finansavimą) bei kitus teisinius santykius reglamentuojančiomis normomis. Akivaizdu, kad ir pradėjus faktoringą teisiškai reglamentuoti, faktoringo sutartis gerokai nutolo nuo minėtų teisinių konstrukcijų, ir faktoringą galima laikyti vienu pavyzdžių, kai iš mišrios sutarties ji tapo įstatymo pripažįstama savarankiška sutartimi.

¹ „Atskirų sutarčių tipų (rūšių) išskyrimą nulėmė tai, kad kiekvienam sutarties modeliui turi būti nustatytas specialus teisinis režimas. Jis turi būti ypatingas, o tai reiškia, kad tuo atveju, kai nėra konkrečių nurodymų apie jo taikymą, taikyti normas, reglamentuojančias kitą sutarčių modelį, leidžiama tik taikant įstatymo analogiją“ [26, p. 214–215].

K. Gasnikovo nuomone, „faktoringas yra ne mišri sutartis (rus. – *смешанный договор*), sudaryta iš skirtingų sutarčių elementų, o savarankiška sutartis, kurios pagrindas yra cesija, būdinga kitoms „giminingoms“ sutartims – kreditui ir paskolai“ [17, p. 100].

V. Chvalejus ir J. Funkas teigia, kad faktoringas yra kompleksinio (sudėtinio) tipo sutartis (rus. – *сложная сделка*), kuriai būdingi įvairių prievolių elementai: reikalavimo perleidimo, kredito (paskolos), pavedimo (agentavimo), rangos (atlygintinų paslaugų teikimas) [3, p. 419–423]. N. Agafonova faktoringą vadina kompleksine sutartimi, „nes jis savyje derina kredito ir cesijos sutarčių elementus“ [21, p. 293]. V. Belovas nurodo, kad faktoringas yra kompleksinė sutartis, kurio vienas iš elementų yra ir tituluotos akcesorinės singularinės sukcesijos sutarties elementai [20, p. 170].

Apibendrinant pateiktas nuomones galima teigti, kad faktoringas yra savarankiška sutartis, nes turi savo specialų teisinį režimą, o jos savarankiškumą patvirtina ir faktoringo santykių reglamentavimas CK specialioje dalyje. Taip pat akivaizdus ir faktoringo ryšys su kitomis CK reglamentuotomis sutartimis.

Šios išvados pagrindu svarbu aptarti šio teisės instituto santykį su minėtomis panašiomis sutartimis (pirkimu-pardavimu, komisu, pavedimu, laidavimu, paskola (kreditu)), kurios ir teisiškai reglamentavus faktoringą išliko kaip šios kompleksinės sutarties elementai. Taip pat būtina išsiaiškinti, ar faktoringo santykiams gali būti taikomos minėtus santykius reglamentuojančios normos. Nors faktoringas yra savarankiška sutartinė konstrukcija, tačiau negalima paneigti jos kompleksinio pobūdžio ir teigti, kad šiai sutarčiai negali būti taikomos kitas sutartis reglamentuojančios normos. Tai paaiškinama ir faktoringo sutarties atsiradimu ir raida, kuriai lemiamą įtaką turėjo cesijos, pirkimo-pardavimo, pavedimo, komiso, paskolos (kredito) teisinių santykių reglamentavimas. Tai patvirtina ir J. Funkas ir V. Chvalėjus, kurie teigia, kad „pirminės faktoringo sutartys savo teisine prigimtimi buvo artimesnės agentavimo sutartims (komiso arba pavedimo sutartims kontinentinėje teisės sistemoje), tačiau vystantis faktoringui, ši sutartis įgavo būdingų reikalavimo perleidimo (cesijos) arba kartu – agentavimo (pavedimo) sutarties ir paskolos (kreditavimo) sutarties bruožų“ [3, p. 408–409].

Faktoringo ir pirkimo-pardavimo santykis. Pirkimo-pardavimo santykius reglamentuojanti CK 6.305 straipsnio 4 dalis nurodo, kad „šio skyriaus nuostatos taikomos turtinių teisių pirkimui-pardavimui tiek, kiek tai neprieštarauja šių teisių prigimčiai ir esmei“. Be to, faktoringo santykius reglamentuojančiose normose taip pat minimas piniginių reikalavimo pirkimas (CK 6.910 str. 1 d.). Taigi įstatymų leidėjas leidžia turtines teises, t. y. piniginį reikalavimą perleisti sudarant paprastą pirkimo-pardavimo sutartį. Ar galima daryti išvadą, kad faktoringo sutartis gali būti sudaryta pardavus piniginį reikalavimą finansuotojui remiantis pirkimą-pardavimą reglamentuojančiomis normomis¹? Kyla klausimai, kuo skiriasi šie du teisės institutai, ir ar sudarant, vykdant faktoringo sutartį turi būti taikomos pirkimo-pardavimo sutartį reglamentuojančios nuostatos.

Pirkimo-pardavimo sutarties tikslas bei esminis sutarties elementas yra nuosavybės teisės į daiktą, kuris yra prekė, perdavimas pirkėjui [29, p. 19; 30, p. 13; 18, p. 36], o dalykas – „pardavėjo veiksmai nukreipti perduoti pirkėjui prekę nuosavybės teise, ir pirkėjo atitinkami veiksmai priimančią prekę nuosavybėn bei sumokant prekės kainą [29, p. 22]. Neneigiame, kad faktoringo sutartimi perduodamas ir turtas (turtinė piniginių reikalavimo teisė), tačiau faktoringo, kaip savarankiškos sutarties, tikslas skiriasi nuo pirkimo-pardavimo. Faktoringo santykiuose pabrėžiamas finansavimo aspektas (CK 6.901 str. pabrėžiama finansuotojo pareiga perduoti pinigus klientui). Taigi reikalavimo teisės perleidimas finansuotojui už atlygį nėra pagrindinis faktoringo sutarties tikslas, toks perleidimas yra tik apmokėjimo už suteiktą finansavimą (skolos gražinimo) būdas. Faktoringo sutarties tikslas yra piniginių lėšų gavimas iš finansuotojo, klientui įsipareigojant jas gražinti finansuotojui perleidžiant piniginį reikalavimą. Reikia pabrėžti, kad reikalavimo perleidimo finansuotojui faktoringo santykiuose negalima laikyti vieninteliu suteikto finansavimo *apmokėjimo* būdu. Tuo atveju, kai perleidžiamas būsimas reikalavimas (CK 6.905 str. 1 d.), teisė į gautinas lėšas dar neegzistuoja, todėl negalima kalbėti ir apie piniginių sumų mokėjimą finansuotojui. Sudarant uždaro (konfidencialaus) faktoringo sutartį, skolininkui nepranešama apie reikalavimo perleidimą finansuotojui, skolininkas toliau vykdo savo pinigines

¹ Pasakymas „turtinių teisių (įskaitant ir piniginį reikalavimą, kuris perleidžiamas faktoringo sutartimi) pardavimas“ teisės teorijoje vertinamas labai prieštarai. Klasikinio požiūrio į daiktinę teisę atstovai teigia, kad kitaip nei bendrosios teisės požiūriu, turtinės teisės negali būti perduodamos kaip daiktas, kuris turi materialią išraišką, jos turi būti perleistos cesijos forma, kuri atlieka „transportinę“ funkciją keičiantis prievolės asmenims. Plačiau žr.: [18, p. 34]. Bendrosios teisės sistemos šalyse (taip pat Prancūzijoje, Vokietijoje) reikalavimo perleidimas vyksta pirkimo-pardavimo sutarties pagrindu [10, p. 377–179]. Lietuvos CK numato reikalavimo perleidimo (cesijos) institutą, bet CK 1.112 straipsnio 2 dalyje nevienareikšmiškai nurodoma, kad turtinės teisės gali būti perduodamos arba paveldimos, mainomos (CK 6.432 str. 2 d.), dovanojamos (CK 6.456 str. 1 d.), o įkeitimas apima ir turtinių teisių įkeitimą (CK 4.198 straipsnis). Plačiau žr.: [2, p. 117–118]. Kontinentinės civilinės teisės tradicijos valstybių teisinėje literatūroje taip pat galima rasti nuomonių, kad faktoringas yra pirkimas-pardavimas, kai piniginių reikalavimo teisė perleidžiama kaip prekė [28, p. 391].

prievolės, mokėdamas į kliento banko sąskaitą, o pastarasis įsipareigoja šias lėšas pervesti finansuotojui. Taigi šiuo atveju reikalavimo perleidimas yra tik formalaus pobūdžio, ir klientas pats gražina finansuotojui jo paskolintas sumas iš konkretaus šaltinio (gaudamas skolininko mokėjimus). Darytina išvada, kad nors faktoringo santykius reglamentuojančiose CK normose minimas reikalavimo pirkimas, faktoringo sutarties negalima sudaryti remiantis tik pirkimo-pardavimo sutarties reglamentavimą numatančiomis normomis (dėl minėto skirtingo šių sutarčių tikslo bei dalyko), tačiau pirkimo-pardavimo santykius reglamentuojančios normos šiems santykiams gali būti taikomos subsidiariai. Pavyzdžiui, CK 6.307 straipsnis, kuriame nurodoma, kaip sprendžiami pardavėjo atsakomybės klausimai, kai tai susiję su pirkimo-pardavimo sutarties objekto perdavimu pirkėjui, galėtų būti taikomas faktoringo santykiams sprendžiant kai kuriuos kliento atsakomybės santykius, pavyzdžiui, kai klientas perleidžia finansuotojui negaliojančią reikalavimą arba privalo suteikti teisinę perleidžiamo turto tinkamumo garantijas.

Santykis su paskola (kreditu). Kaip jau minėta, pagrindinis faktoringo sutarties tikslas, leidžiantis jį atskirti nuo pirkimo-pardavimo, yra kliento finansavimas. Finansavimas nėra teisinė kategorija, todėl finansavimo samprata Civiliniame kodekse glaudžiai susijusi su kredito teisiniais santykiais. Iki naujojo CK įsigaliojimo faktoringas dažniausiai buvo vadinamas paskola, į kurią jis ir išoriškai, ir savo tikslu panašiausias. CK 6.881 straipsnio 1 dalis nurodo, kad „[k]reditavimo sutartimi bankas ar kita kredito įstaiga (kreditorius) įsipareigoja suteikti kredito gavėjui sutartyje nustatyto dydžio ir nustatytomis sąlygomis pinigines lėšas (kreditą), o kredito gavėjas įsipareigoja gautą sumą gražinti kreditoriui ir mokėti palūkanas“. Paskolos atveju palūkanos paskolos gavėjo gali būti nemokamos. Ir paskolos (kredito), ir faktoringo sutartyse klientas (kredito (paskolos) gavėjas) gauna pinigines lėšas nuosavybėn, taip pat įsipareigoja jas gražinti nustatytais terminais, tačiau finansuotojo paskolintų lėšų gražinimas vyksta skirtingai. Paskolos (kredito) atveju paskolos arba kredito gavėjas pats moka tam tikrą sumą pinigų, be to, dar atskirai sumoka palūkanas. Faktoringo sutartyje tradiciškai mokėjimą (tai atitiktų paskolos (kredito) gražinimą) atlieka trečiasis asmuo – skolininkas. Jis nėra susijęs su finansuotoju sutartiniais santykiais, tačiau informuotas apie tai, kad finansuotojas yra reikalavimo savininkas ir mokėjimas už atliktus darbus, suteiktas paslaugas arba pateiktas prekes turi būti atliekamas finansuotojui. Faktoringo atveju klientas pats nemoka finansuotojui faktoringo palūkanų, tiksliau, jos yra paties finansuotojo išskaitomos iš klientui pervedamo faktoringo rezervo¹. Pažymėtina, kad pinigų gražinimas faktoringo sutarties pagrindu yra skirtingas nei paskolos sutartyje. Faktoringo sutartyje (jei faktoringo sutartyje nenumatyta kliento atsakomybė – regresas) kliento pagrindinis įsipareigojimas yra perleisti finansuotojui piniginį reikalavimą už suteiktą finansavimą. Taigi jei sudaryta faktoringo sutartis be regreso teisės – klientas bus laikomas įvykdęs savo prievolę tuo momentu, kai perleis finansuotojui galiojančią reikalavimą (suprantama, finansuotojui jį priėmus). Faktoringas nuo paskolos skiriasi būtent tuo, kad paskolos atveju paskolos gavėjas yra atsakingas už tai, kad paskolos davėjas gaus mažiau lėšų, nei paskolino, o finansuotojas faktoringo (be regreso) sutartimi prisiima skolininko nemokumo riziką. Taigi skolininkui net ir nesumokėjus pagal perleistą reikalavimą faktoringo sutarties tikslas bus pasiektas.

Faktoringas tampa panašiausias į kreditavimą tada, kai klientas sutartimi prisiima atsakomybę už skolininko prievolių nevykdymą (faktoringas su regreso teise)². Pritaikius kliento atsakomybę, taip, kaip ir vykdant kredito sutartį, klientas pats iš savo lėšų moka (grąžina) kredito (faktoringo avanso) sumą ir palūkanas finansuotojui. Net ir tuo atveju faktoringo specifika išlieka: santykiai lieka trinariai (išoriniai – finansuotojo ir skolininko ir vidiniai – finansuotojo ir kliento). Tai nepriklauso nuo to, kas turi padengti skolą – klientas ar skolininkas. Finansavimas įvyko perleidžiant piniginį reikalavimą.

Finansuotojas, kitaip nei paskolos (kredito) davėjas, dažniausiai prisiima riziką, kad negaus visos paskolintos sumos. CK 6.906 straipsnio 3 dalis nurodo, kad klientas neatsako (jei sutartis nenumato ko kita), jeigu skolininkas neįvykdo arba netinkamai įvykdo savo prievolę. Taigi finansuotojas perima ir riziką, susijusią su kliento skolininkų nemokumu. Kita vertus, finansuotojas, kitaip nei paskolos (kredito) davėjas, gali pretenduoti ir į diskontą, t. y. jam priklauso ir finansuotojo klientui išmokėtos, ir iš skolininko gautos sumos skirtumas. Tai paaiškinama tuo, kad klientui perleidžiant reikalavimą, reikalavimo įgijėjui pereina ir prievolės įvykdymui užtikrinti nustatytos teisės ir kitos papildomos teisės (teisė į netesybas ir pan.) (CK 6.101 str. 2 d.).

¹ Faktoringo rezervu vadinama ta pirkimo kainos dalis, kuri neišmokama klientui kaip faktoringo avansas, t. y. finansuotojas tam tikros dalies (dažniausiai 10–30 procentų) nuo visos faktorizuojamos sąskaitos sumos neišmoka klientui.

² Jei faktoringo sutartyje yra numatyta regreso teisė (klientas atsako finansuotojui už tai, kad skolininkas neįvykdys savo prievolės (CK 6.906 str. 3 d.)), skolininkui neįvykdžius savo prievolės, finansuotojas reikalauja, kad šis įvykdytų skolininko neįvykdytas prievolės.

Kitaip nei paskolos (kredito) sutartyje, finansuotojas klientui skolina, galima sakyti, mažiau piniginių lėšų, nei gauna iš skolininko pagal perleistą piniginių reikalavimą. Tai paaiškinama tuo, kad finansuotojas apriboja savo riziką, susijusią su tuo, kad skolininkas nesumokės finansuotojui pagal perleistą reikalavimą. Tokią funkciją atlieka faktoringo rezervas. Taigi finansuotojas niekada nefinansuoja viso kliento perleidžiamo reikalavimo. Kitaip nei paskola, faktoringo sutartis įpareigoja abi šalis, finansuotojas kliento atžvilgiu taip pat turi įsipareigojimą – perduoti pinigus mainais už perleistą reikalavimą.

Atsižvelgiant į faktoringo sutarties kompleksinį pobūdį, galima paminėti atvejus, kai CK paskolos (kredito) santykius reglamentuojančios normos subsidiariai gali būti taikomos faktoringo santykiams. Pavyzdžiui, gali kilti klausimas, kaip turi būti vertinamas atlygis finansuotojui, numatytas CK 6.901 straipsnyje? Toks atlygis mokamas palūkanų forma ir vadinamas faktoringo palūkanomis, nors CK XLV skyriuje tai nėra nurodyta. Tokios faktoringo palūkanos visiškai atitinka paskolos palūkanų esmę, kaip tai yra nurodyta CK 6.872 straipsnyje. Logiška, kad klientui pažeidus faktoringo sutartį, finansuotojas turėtų teisę, kaip nurodyta CK 6.874 straipsnio 1 dalyje, skaičiuoti klientui sutartyje numatytas palūkanas už priskaičiuotas palūkanas. Toks dvigubas palūkanų skaičiavimas CK 6.37 straipsnio 4 dalies leidžiamas tik įstatymo numatytais atvejais. Tai pateisinama tuo, kad faktoringo palūkanos neatlieka kompensacinės funkcijos, yra mokamos visu paskolos (faktoringo) sutarties galiojimo laikotarpiu ir nepriklauso nuo to, ar sutarties vykdymas buvo pažeistas, ar ne. Tai ne skolininko atsakomybės už prievolės nevykdymą forma, o užmokestis už naudojimąsi finansuotojo pinigais.

Faktoringo sutartis dažnai lyginama su **komisu ir pavedimu**, o su komisu kartais net ir tapatinama.

Literatūroje galima rasti nuomonių, kad faktoringas kilo iš komiso santykių [19, p. 464] ir yra prekinio komiso operacijos [7, p. 349] arba agentavimo rūšis¹, „todėl faktoringo santykiai kuriami pagal komiso sutarties schemą. Tai rodo finansuotojo ir kliento susiklostantys pagrindiniai (išoriniai), taip pat išvestiniai (išoriniai) finansuotojo ir skolininko santykiai“ [6, p. 434–435].

Iš tiesų „grynasis“ faktoringas labai nutolo nuo komiso santykių, kurie galėjo būti taikomi reglamentuojant šiuos santykius pradiniu jų vystymosi etapu. Finansuotojo veikla neabejotinai panaši į įgaliotinio pavedimo sutartyje tuo atveju, kai sudaroma uždarojo (konfidencialiojo) faktoringo arba diskontavimo sutartis. Šiuo atveju skolininkas neinformuojamas apie reikalavimo perleidimą, o finansuotojas, gaudamas iš skolininko pinigines lėšas, veikia kaip kliento įgaliotinis. Tradicinio faktoringo sutartyse klientas, kitaip nei įgaliotojo pavedimo santykiuose (arba komitento komiso santykiuose), pagal faktoringo sutartį gauna užmokestį iš finansuotojo iš anksto, o ne tada, kai skolininkas sumoka finansuotojui pagal perleistą reikalavimą. Be to, įgaliotinis (komisionierius) veikia įgaliotojo (komitento) interesais, o finansuotojas pirmiausia veikia savo interesais. Būna sutikti su K. I. Sklovskiu, kuris, argumentuodamas, kodėl komiso sutartis yra netinkama vykdyti faktoringo veiklą, nurodo: „komiso, kaip ir visomis agentavimo sutartimis, negali būti perduodama skola, nes reikalavimo teisės realizavimas (išieškojimo teisė) nesutampa su komiso turiniu, kurį sudaro sandorių sudarymas kito asmens interesais, taip pat komisionierius pačios komiso sutarties pagrindu turi išieškojimo teisę, nes jis pats yra sutarties šalis, iš kurios atsirado reikalavimo teisė, todėl čia (patikslintume – įgyti reikalavimą į skolą komiso sutartyje – *aut. past.*) cesija nėra reikalinga“ [19, p. 460].

Atlygintinų paslaugų teikimas gali būti faktoringo sutarties sudėtinė dalis, ypač tais atvejais, kai faktoringo sutartimi sulygstama, kad finansuotojas teiks klientui papildomas paslaugas (tvarkys kliento veiklos buhalterinę apskaitą, išrašys skolininkams sąskaitas, teiks kitas finansines paslaugas (CK 6.903 str. 3 d.)). Minėtu atveju teikiant šias paslaugas, būtų taikomas ir CK šeštosios knygos IV dalies XXXV skyriaus pirmasis skirsnis. Faktoringo sutartis skiriasi nuo šios rūšies sutarčių savo tikslu – ne teikti tam tikras paslaugas, o finansuoti klientą perkant piniginius reikalavimus. Finansuotojo pagrindinis tikslas – gauti palūkanų pajamas už paskolintas pinigines lėšas, o už papildomai finansuotojo teikiamas paslaugas klientas dažniausiai moka finansuotojui komisinius arba tokių paslaugų gali visai atsisakyti (jei tai neprieštarauja sutarties esmei).

Svarbu aptarti faktoringo ir **laidavimo** santykį. Reglamentuojant faktoringą sąvoka „laidavimas“ nevertinama, todėl kyla klausimas, ar šiuos santykius reglamentuojančios normos gali būti subsidiariai taikomos faktoringo santykiams?

CK 6.906 straipsnio 3 dalis numato, kad „jeigu finansuotojas pareikalauja įvykdyti jam perleistą piniginių reikalavimą, o skolininkas jo neįvykdo ar įvykdo netinkamai, tai klientas neatsako už tokius

¹ Dažniausiai Rusijos autorių literatūroje finansuotojas vadinamas finansiniu agentu.

skolininko veiksmus, jeigu sutartis nenustato ko kita“. Kodeksas įtvirtina bendrąją normą, kad faktoringas vykdomas be regreso, t. y. klientas su reikalavimu perduoda ir skolininko nemokumo riziką¹.

Ar iš tiesų tais atvejais, kai faktoringo sutartyje susitariama dėl kliento atsakomybės, turi būti taikomos laidavimo normos? Egzistuoja dvi skirtingos nuomonės². Vieni teigia, kad skolininkui neįvykdžius įsipareigojimų pagal pradinę prievolę, į kurią reikalavimas buvo perleistas finansuotojui, klientas turi atsakyti finansuotojui atpirkdamas reikalavimo teisę, t. y. reikalavimas jam gražinamas, o klientas privalo įvykdyti skolininko neįvykdytą prievolę, tiksliau – gražinti finansuotojo paskolintą sumą. Šis kliento atsakomybės variantas populiariesnis tarp faktoringo paslaugų vartotojų dėl to, kad tokio sandorio sudarymo procedūra yra paprastesnė (nereikalingas akcininkų pritarimas laidavimo sandoriui)³. Jau įrodėme, kad faktoringo santykiams, kiek jie nesureguliuoti CK XLV skyriaus normomis, subsidiariai taikomos reikalavimo perleidimą reglamentuojančios teisės normos [20, p. 168; 5, p. 102; 2, p. 126]. Kalbant apie kliento atsakomybę finansuotojui, reikėtų taikyti CK 6.105 straipsnio 1 dalį, kuri teigia, kad „pradinis kreditorius atsako naujam kreditoriui už šiam perduoto reikalavimo negaliojimą, bet neatsako už tai, kad skolininkas šio reikalavimo neįvykdo, išskyrus atvejus, kai pradinis kreditorius **laiduoja** naujam kreditoriui už skolininką“. Ši norma reiškia ne ką kita, o tai, kad skolininkas ir klientas finansuotojui atsakys kaip solidarūs skolininkai. Sudarius faktoringo sutartį su „reikalavimo atpirkimu“, finansuotojas galėtų reikšti reikalavimus tik klientui ir tuo pat metu negalėtų reikalauti skolininko įvykdyti prievolę.

Kita vertus, darytina logiška išvada, kad įstatymų leidėjas kliento atsakomybės faktoringo santykiuose sąmoningai nereglementavo kaip cesijos (nenurodė, kad taikomi laidavimo normos). Tai reikštų, kad faktoringo santykiams taikomos CK nuostatos, palengvinančios reikalavimo perleidimo apyvartumą, ir daroma išimtis iš bendrų cesijos normų. Tuo tikslu faktoringo sutartimi turi būti leidžiama susitarti dėl kliento solidarios atsakomybės⁴ skolininko nemokumo atveju (CK 6.6 str. 1 d.), tuo remiantis finansuotojo interesai būtų pakankamai gerai apsaugoti ir netaikant klientui „nepatogaus“ laidavimo instituto.

Taigi nagrinėtų sutarčių ir faktoringo sutarties santykio teisinė analizė tik dar kartą patvirtina, kad faktoringas yra kompleksinis teisinis santykis ir apima įvairialypius cesijos, pirkimo-pardavimo, paskolos (kredito), komiso, atlygintinų paslaugų teikimo, laidavimo santykių elementus. **Visi šie santykių elementai sudaro savarankišką sudėtį, todėl faktoringas pagrįstai išskirtas kaip atskira savarankiška sutartis sutarčių sistemoje.** Darytina išvada, kad faktoringo sutartis ypatinga tuo, kad jis atsirado iš mišrios sutarties, be to, pasižymėjo savo turinio nuolatiniu pobūdžiu, t. y. buvo sudaroma visada naudojantis tų pačių kodekse numatytų civilinių sutarčių konstrukcijomis. Šiai sutarčiai CK tapus savarankiška, jos turinio mišrus pobūdis išliko, todėl atskiras sutartis, kurios gali būti laikomos faktoringo sutarties turinio elementais, reglamentuojančios normos faktoringo santykiams taikomos subsidiariai, tik tiek, kiek neprieštarauja faktoringo sutarties esmei. Faktoringas nėra vienintelė tokio pobūdžio sutartis, reglamentuota CK, ir pati sutarčių sistema, kaip teigia M. Braginskis, „nepatraukiamai tobulėja, sekdamas paskui ekonominius santykius. Toks tobulėjimas pasireiškia tuo, kad atsiranda vis sudėtingesnės sutartys ir vienoje sutartyje galima rasti vis daugiau skirtingų rūšių elementų“ [32, p. 330–331].

Išvados

1. Faktoringas – piniginių lėšų skolinimas skolininkui įsipareigojant gražinti jas perleidžiant finansuotojui piniginius reikalavimus į trečiuosius asmenis.

¹ Pažymėtina, kad CK 6.910 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad „Jeigu kliento finansavimas pagal faktoringo sutartį pasireiškia piniginio reikalavimo pirkimu iš kliento, tai finansuotojas, nupirkęs šį reikalavimą, įgyja teisę į visas sumas, kurias jis gauna iš skolininko, kai šis vykdo reikalavimą, o **klientas atsako** finansuotojui už tai, kad šis iš skolininko gavo mažiau nei sumokėjo klientui už nupirktą reikalavimą, jeigu sutartis nenustato ko kita“, įtvirtina priešingą prezumpciją, nei nurodyta CK 6.906 straipsnio 3 dalyje. Taigi nėra aišku, ar sudarius faktoringo sutartį ir neaptarus kliento atsakomybės, bus laikoma, kad šalys susitarė dėl kliento atsakomybės skolininko pinigines prievolės neįvykdymo atveju ar ne. Akivaizdu, kad įstatymo leidėjas įtvirtino dvi-prasmybę, todėl CK 6.910 straipsnio 1 dalis turėtų būti keičiama nurodant, kad „**klientas neatsako** finansuotojui už tai, kad šis iš skolininko gavo mažiau nei sumokėjo klientui už nupirktą reikalavimą, jeigu sutartis nenustato ko kita“, nes, kaip jau minėta, remiantis faktoringo ekonomine prigimtimi, faktoringo santykius reglamentuojančiai tarptautiniais teisės aktais, taip pat cesijos normomis (LR CK 6.105 str. 1 d.), kliento atsakomybė už skolininko nemokumą nėra preziumuojama, dėl jos tik galima susitarti.

² Plačiau žr.: [8, p. 237–238]

³ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 5 dalis [31].

⁴ Be to, sutartyje turėtų būti susitarta, kad klientas ne atpirks reikalavimą už tą pačią sumą, kurią gavo iš finansuotojo (avansą), bet sumokės visą perleisto reikalavimo sumą (t. y. avanso ir rezervo sumą, iš kurios atskaičius finansuotojui priklausantį atlygį, rezervas būtų gražintas klientui).

2. Atsižvelgiant į Lietuvos CK pateiktą sutarties teisinį reglamentavimą, galima išskirti pagrindinius faktoringo sampratos elementus:

- a) pinigų perdavimas (įsipareigojimo perduoti) klientui (cedentui). Tai gali būti prilyginama piniginių lėšų skolinimui. Pabrėžiamas faktoringo komercinis pobūdis, kliento finansavimo tikslas;
- b) finansuotojas (cesionaras) pinigus perduoda klientui (cedentui) už kliento piniginių reikalavimų, kylantį iš kliento prekių pardavimo, darbų atlikimo, paslaugų teikimo trečiajam asmeniui (skolininkui), kuris nėra faktoringo sutarties šalis. Taip reikalavimo perleidimas įgauna skolos gražinimo finansuotojui formą;
- c) perleidžiamas ne bet koks reikalavimas, o piniginis, be to, kylantis iš kliento prekių pardavimo, darbų atlikimo, paslaugų teikimo trečiajam asmeniui (skolininkui);
- d) reikalavimo perleidimas yra atlygintinis – klientas perleisdamas reikalavimą gauna iš finansuotojo faktoringo avansą, o sutartis taip pat yra atlygintinė – klientas privalo mokėti finansuotojui faktoringo sutartyje nustatytą atlyginimą (faktoringo palūkanas bei komisinius).

3. Išskirtini tokie faktoringo pagrindiniai požymiai: 1) privalomas finansavimo tikslas; 2) tik piniginis reikalavimas ir tik atlygintiniai gali būti perleidžiamas faktoringo sutartimi; 3) išliekantys trinariai santykiai (išoriniai – finansuotojo ir skolininko ir vidiniai – finansuotojo ir kliento).

4. Faktoringas yra savarankiška sutartis, nes turi savo specialų teisinį režimą, o jos savarankiškumą patvirtina ir faktoringo santykių reglamentavimas CK specialioje dalyje.

5. Faktoringo sutarčiai gali būti taikomos kitas sutartis reglamentuojančios teisės normos. Tai paaiškinama išskirtiniu faktoringo sutarties atsiradimu ir raida, kuriai lemiamą įtaką turėjo pirkimo-pardavimo, pavedimo, komiso, paskolos (kredito) teisinių santykių reglamentavimas. Faktoringo specifiška reikalauja atskiro reglamentavimo CK, ir šias sutartis reglamentuojančias teisės normas leidžia taikyti faktoringo santykiams subsidiariai, tik tiek, kiek jos neprieštaruja faktoringo sutarties esmei.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.
2. Skibarkienė Ž. Reikalavimo perleidimas ir faktoringas // Jurisprudencija. 2004. T. 55 (47).
3. Курс международного торгового права / А. Тынель, Я. Функ, В. Хвалей. – Минск: Амалфея, 2000.
4. Auštrevičius P., Pupkevičius D., Treigienė D. Šiuolaikinių ekonomikos terminų enciklopedinis žodynas. – Vilnius: Lietuvos komersantas, 1991.
5. Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai) // Jurisprudencija. 2002. T. 28 (20).
6. Гражданское право. Том 2. Учебник. Издание второе, переработанное и дополненное / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – Москва: ПБОЮЛ Л.В. Рожников, 2000.
7. Коммерческое право: Учебник / А. Ю. Бушев, О. А. Городов, Н. С. Ковалевская и др.; Под ред. В. Ф. Попондопуло, В. Ф. Яковлевой. – Санкт-Петербург: ГУ СПб, 1998.
8. Salinger F. Factoring law and practice. Second edition. – London: Sweet & Maxwell, 1995.
9. Hagenmüller K. F., Sommer H. J., Brink U. Handbuch des nationalen und internationalen Factoring. – Frankfurt am Main: Frutz Knapp Verlag, 1997.
10. Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 2001.
11. UNIDROIT Convention on International Factoring. Opened to signature at Ottawa on 28 May 1998. www.unidroit.org.
12. UNICITRAL interneto tinklalapis. <http://www.uncitral.org/en-index.htm>.
13. Convention on Assignment of Receivables in International Trade, 2001. United Nations Commission on International Trade Law // http://untreaty.un.org/English/notpubl/10-17_E.doc.
14. Receivables Financing. Analytical Commentary on the draft Convention on Assignment of Receivables in International Trade. United Nations Commission on International Trade Law. Thirty-fourth session. Vienna 25 June-13 July 2001.
15. Explanatory note by the UNICITRAL secretariat on the United Nations Convention on Assignment of Receivables in International Trade.
16. Гражданский кодекс Российской Федерации. Полный текст (часть первая и часть вторая). – Москва: Изд-во «Гном-пресс», 1997.
17. Гасников К. Д. Договор финансирования под уступку денежного требования и практика его применения арбитражными судами // Журнал Российского права. 2002. № 9.
18. Ефимова Л. Г. Проблемы правового регулирования договора финансирования под уступку денежного требования // Банковское право. 1999. № 4.
19. Скловский К. И. Собственность в гражданском праве. – Москва: Дело, 2000.

20. **Белов В. А.** Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и догматической конструкции и обобщения российской судебной практики. – Москва, 2000.
21. **Гражданское** право. Часть 2: Учебник / Под общей редакцией А. Г. Калпина. – Москва: Юристъ, 2000.
22. **Skibarkienė Ž.** Legal Regulation of Leasing and Factoring in Lithuania // The business environment: what can the law do?: collection of articles / Law University of Lithuania. – Vilnius, 2003.
23. **UNIDROIT** Principles of International Commercial Contracts. Rome: UNIDROIT, 2004. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>.
24. **Principles** of European contract law. Pt. III. Prepared by the Commission on European Contract Law / ed. by Ole Lando, Eric Clive, André Prüm, Reinhard Zimmermann. – The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003.
25. **Lietuvos** Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. – Vilnius, 2003.
26. **Брагинский М. И., Витрянский В. В.** Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг. – Москва: «Статут», 2002.
27. **Lietuvos** Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964. Nr. 19–138.
28. **Комментарий** к Гражданскому кодексу Российской Федерации части второй (постатейный) / Под ред. О. Н. Садикова. – Москва, 1996.
29. **Брагинский М. И., Витрянский В. В.** Договорное право Книга вторая: Договоры о передаче имущества. – Москва: «Статут», 2000.
30. **Mizaras V.** Pirkimo-pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. Pardavėjo pareigos perduoti daiktą vykdymas ir šios pareigos neįvykdymo ar netinkamo vykdyimo teisiniai padariniai (1) // Justitia. 2003. Nr. 3–4.
31. **Lietuvos Respublikos** akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 123–5574.
32. **Брагинский М. И., Витрянский В. В.** Договорное право: Общие положения. – Москва: «Статут», 1997.

Concept and Legal Nature of Factoring

*Doctoral Candidate Živilė Skibarkienė
Mykolas Romeris University*

Keywords: factoring.

SUMMARY

The article formulates the definition of factoring through analysis of law doctrine as well as national and international law. The economical concept of factoring is very close to legal and that is because of the economical nature of factoring contract. While defining the concept of factoring the article also distinguishes the main elements as well as essential features of the concept. The article goes on with analysis of the differences between factoring and financing by assignment of receivables.

The second part of the article deals with the legal nature of factoring and its relationship with other similar legal structures. The author takes the view that the foundation of the factoring agreement is the assignment, from which the factoring actually derives. When dealing with the question whether the factoring is a separate type of the assignment, the author is of the opinion that factoring may not be considered a type of the assignment as the assignment is only one of the elements, albeit essential, of the factoring agreement. Thus, the legal regulation of the assignment (cession) of the Civil Code of the Republic of Lithuania should be applied subsidiary to the factoring legal relations.

The article raises the problem of the autonomy of the factoring contract. This issue is related with the manifold nature of factoring contract – for a long time, until the legal regulation of factoring as a separate kind of contracts was included in the Civil Code of the Republic of Lithuania, the factoring contract was concluded as mixed agreement, i.e. as not provided in laws, but not contradicting to them.

Factoring contract has its own special legal regime, but is closely connected to „sister“ contracts provided for in the Civil Code of the Republic of Lithuania: sale–purchase, loan (credit), agency, commission, surety, provision of remunerated services etc. The author points out that notwithstanding inclusion of the legal regulation of factoring in the Civil Code, legal regulation of the aforementioned related separate contracts should be applied subsidiarily to the factoring, to the extent it does not contradict the essence of factoring contract.